

УКРАЇНА – ТУРЕЧЧИНА: ДИПЛОМАТИЧНІ ВЗАЄМИНИ КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКИХ ЧАСІВ

Валентин КРИСАЧЕНКО

доктор філософських наук, професор,
завідувач відділу геополітики та глобалістики ННДІУВІ

Анотація. Концентром зовнішньої і внутрішньої політики в козацько-гетьманські часи є розв'язання дилеми «суб'єкт – об'єкт» у міжнародних відносинах. У статті автор з'ясовує, чи є Україна певною реальністю, яку інші країни використовують у власних інтересах, або чи є вона повноцінним суб'єктом міждержавних стосунків зі своєю активною та незалежною в них участю.

Туреччина (Оттоманська Порта) протягом багатьох століть тримала в остраху майже всю Європу. Здолавши Візантійську імперію і захопивши Константинополь (1453 р.), вона зазіхала на інші європейські держави, в колі яких завжди була Україна. Тим і пояснюється не лише потреба, але й неминучість взаємних стосунків України і Туреччини, включно з військовими та дипломатичними.

Аналізуються міждержавні відносини України з Туреччиною у козацько-гетьманські часи, зокрема двобічні договори, угоди та домовленості. Робиться висновок, що XVII ст. стало століттям утвердження України у світі.

Ключові слова: Україна, Оттоманська Порта, козацько-гетьманські часи, українсько-турецькі відносини, дипломатичні договори, двосторонні угоди.

Оттоманські орієнтири

Українсько-турецькі відносини на дипломатичному рівні розпочалися у 1429 р., коли у Луцьку відбувся антиосманський з'їзд європейських народів, на якому був присутній і кримський хан. Цілком можливо, що цей з'їзд був своєрідним стимулом для подій, які відбулися практично відразу після нього: у 1433 р. Кримський улус (юрт) проголошує свою незалежність від Золотої Орди, а в 1438 р. Порта розпочинає спорудження своєї фортеці у Білгороді-Дністровському під назвою Аккерман. До речі, Московський улус (царство) набув незалежності від Золотої Орди лише у 1480 р.

Очевидно, у поствізантійські, тобто вже в турецькі, часи перше велике безпосереднє зіткнення України і Туреччини розпочалося у 1485 р., коли турки увірвалися під проводом Гедика Ахмед-паші у Крим, зруйнували Кафу і змусили Кримське ханство визнати свою васальну залежність від Порти, що тривала аж до 1774 р.

Слід нагадати, що на території Кримського ханства своєрідними «стовпами» Оттоманської Порти були її власні фортеці, до управління якими ніколи не допускалася кримська влада. Тому поряд із протистоянням з власне кримськими татарами запорозькі козаки постійно робили напади на ці форпости Туреччини на українській землі і самі навзаєм зазнавали від них неприємностей.

Так, у 1528 р. козаки під проводом черкаського старости Євстафія Дашкевича здійснюють вдалий похід на Очаків. У 1545 р. знову відбувається похід на Очаків із його захопленням. Документально засвідчений масштабний похід у 1548 р. на Туреччину на чолі з князем Дмитром Вишневецьким разом з Бернардом Претвичем, Богушом Корецьким та іншими магнатами. У вересні 1556 р. Д. Вишневецький захоплює фортецю Іслам-Кермен у Криму; у тому ж 1556 р. запорозьці спільно з донськими козаками облягають турецькі фортеці на Дніпрі включно з Очаковом. У 1559 р. Д. Вишневецький здійснює похід на Азов, у 1561 р. він знову тривожить турецькі фортеці в Причорномор'ї та Криму, а в 1563 р. рушає до Молдови – васала Порти – з метою приєднати її до своїх володінь і одержати князівський трон. Саме там він був захоплений у полон і згодом страчений у Стамбулі.

Наприкінці XVI ст. тиск Порти на Європу посилюється ще більше. Власне, на Україну широкий і невпинний тиск з боку Туреччини стає невідтінною реальністю. Після декількох руйнівних акцій (походи у 1577–1578 рр. татарського війська на Поділля і Волинь та переселення кечі-ногаїв у Приазов'я, зруйнування татарами Запорозької Січі у 1593 р. тощо) відбувається потужний похід у 1594 р. турецько-татарського війська на Покуття та Галичину. Восени того ж року запорозьці під проводом Григорія Лободи та Северина Наливайка розоряють Молдову – провінцію Порти.

На початку XVII ст. взаємне українсько-турецьке протистояння наростає. Низку походів на Туреччину здійснює гетьман Петро Сагайдачний: походи 1606 р., 1609 р., 1616 р., 1619 р., 1620 р. на майже всі турецькі фортеці – Кафу, Кизи-Кермен, Аккерман, Ізмаїл, Очаків та ін.

Зрештою, саме через це протистояння і відбулася велика польсько-турецька війна 1620–1621 рр., у якій головним супротивником туркам стало українське козацтво. У вересні 1621 р. відбулася могутня битва під Хотином між воюючими сторонами; у перемозі т. зв. «польської сторони» над турками вирішальну роль відіграли запорозьці під проводом гетьмана П. Сагайдачного. Прикметно, що обидві імперії домовилися про мирний договір за рахунок загарбаних ними народів: Річ Посполита зобов'язувалася утримувати від походів козаків на турецькі володіння, насамперед на Крим, а Оттоманська Порта – татар на польські володіння.

Натомість у 1624 р. гетьман Михайло Дорошенко здійснює похід на Стамбул. Туреччина тисне на Польщу і в Куруківській угоді, укладеній 27 жовтня 1625 р. між козаками і польськими комісарами після битви 19–22 жовтня під Криловим, козакам заборонили здійснювати морські походи на турецькі володіння.

Та вже у 1628 р. гетьман М. Дорошенко здійснює великий похід на Кримське ханство, облягає турецьку Кафу, але, на жаль, помирає під Бахчисараєм. У квітні наступного, 1629, року запорозькі козаки під проводом гетьмана Григорія Чорного і Тараса Федоровича рушають на Крим. І знову польська влада тисне на українську сторону: після повстання 1630 р. селян і козаків під проводом Т. Федоровича (Трясила)

в Переяславській угоді 29 травня 1630 р. з'являється пункт про заборону морських походів козаків на турецькі володіння. А потому тривало т.зв. «азовське сидіння» (1637–1642 рр.) запорожців і донців.

Отже, наведені факти однозначно свідчать: Україна постійно нарощувала свій внутрішній спротив Варшаві і жодним чином не вважала для себе обов'язковими для виконання рішення королівської влади щодо відносин з Туреччиною. Тому Визвольна війна 1648–1657 рр. була неминучою через зрілість намірів українського народу.

Богдан Хмельницький покладався не лише на військову підтримку кримського хана Іслам-Гірея III: дипломатична мудрість спрямовувала його погляд до турецького султана. Мехмед IV, безперечно, також бачив безпосередню вигоду від співпраці з Україною: адже у т.зв. «домашній» війні в Речі Посполитій значно послаблявся його основний супротивник на європейській арені. Таким чином, взаємна вигода була обопільною, причому українська сторона розуміла вагомість своїх аргументів у переговорах з турками. І в жовтні 1648 р. гетьман відправляє посольство до Стамбула, так само як і до константинопольського патріарха, з викладом своїх намірів.

У цьому можна переконатися, звернувшись до листа Б.Хмельницького, **«гетьмана Війська Запорізького і всієї Русі»** (!) (виділено мною. – В.К.), до «найяснішого і непереможного цісаря» султана Мехмеда IV від 28 листопада 1648 р. Викликає захоплення «філософічний» початок листа: «Неможливо всебічно і ґрунтовно визначити людські вчинки, не враховуючи їх закономірностей та одвічної волі неба. Справедливість світу так розмірена, що в одних відбирає, а другим дає владу і мудрість. Кривда ж, гніт і неволя викликають сувору помсту з боку справедливості, щоб божі настанови проявлялися у всьому на очах живих людей, задовольняючи обидві сторони, як багатого, так і бідного» [3, 96–97]. Високий стиль автора послання, безумовно, передбачає адекватне розуміння адресата, тобто мудрість і освіченість султана.

Звертаючись за покровительством до Мехмеда IV, Б.Хмельницький інформує, що він взяв владу в Україні, Білій Русі, Волині, Поділлі, «з усією Руссю аж по Віслу». А якщо треба, то може «решту королівства і Литву зайняти», причому стверджується: «...я довершу це з своїми людьми за короткий час». І, що свідчить про абсолютну певність власної могутності, Б.Хмельницький просить (вимагає) надати йому Волоське господарство (князівство). Мехмед IV тоді на це не пішов, але ще довго Волохія притягувала інтерес гетьмана, аж до походу війська Тимоша Хмельницького у травні 1653 р. у Волохю та Семиграддя, в якому гетьманич і загинув під Сучавою.

У даному листі є ще одна надзвичайна обставина: чи не вперше в документах Б.Хмельницький іменує себе не просто гетьманом Війська Запорізького, але також і «всієї Русі». Це зводить нанівець усілякі плітки і побрехеньки, що це був бунт хлопів та ображеного сотника, але чітко свідчить про розуміння мети, завдання і обшири Визвольної війни: гетьман відповідальний і уповноважений не лише козаками, але й усією землею і людністю українською.

Наступним кроком у розв'язанні українсько-турецьких взаємин стало укладання гетьманом

Б.Хмельницьким договору з султаном Мехмедом IV про право вільного плавання на Чорному морі українських кораблів і безмитної торгівлі українців у турецьких володіннях. Щоб зрозуміти важливість та масштабність цієї угоди, слід мати на увазі, що на той час Чорне море і юридично, і фактично було «внутрішнім» морем Оттоманської Порти, режим якого, крім турецького флоту, пильно контролювався турецькими фортецями – від Стамбула, Варни, Аккермана та ін. до Азова, Єникале та Синопа. А безмитна торгівля – це той стан торговельно-економічних взаємин між державами, якого сучасна Україна не може досягти практично з жодним із нинішніх сусідів.

Логічним подовженням взаємних міждержавних контактів України і Туреччини став українсько-турецький договір 1650 р.

«Договір між Турецьким Цісарем і Військом Запорізьким та народом руським про торгівлю на Чорному морі, яким він має бути», – такою є преамбула угоди.

А «має бути» договір таким:

- повна свобода пересування і торгівлі на Чорному та інших, контрольованих Портою, морях;
- безмитні торговельні операції;
- розміщення торговельних споруд на турецькій території;
- право купівлі козаками турецької нерухомості;
- обопільний контроль над «свавільниками»;
- взаємодія обох сторін проти свавілля донських козаків;
- відповідальність обох сторін за взаємні збитки і втрати, незалежні від них [2, 281–283].

У тому ж, 1650, році 1 (11) грудня гетьман Б.Хмельницький надсилає лист до яничарського Осман-аги. На той час це була четверта людина в султанаті, а у військових справах – друга після самого Мехмеда IV. Гетьман фактично викладає дислокацію подальших союзних дій: обіцяє стримувати Москву, «чтоб морем ни поле не вярвались в государство цесаря его милости»; в іншому випадку «громить» його обіцяє. І знову інтерес до землі волоської, щоб султан турецький утримував їх від співпраці з «ляхами». Бо ж, зазначає гетьман, «когда мы что уже единова рекли, никогда не пременим уже бо мы обеими руками за полу цесаря Его милости взялися, пусть нас не отдаляет, от милости своей» [2, 181–182].

Українсько-турецькі взаємини не припинялися. У травні 1653 р. до Чигирина прибуло турецьке посольство на чолі з Магомет-агою з пропозицією прийняти протекторат Порти. В умовах, коли українська влада мусила реагувати на численні зовнішні напади та брати участь в акціях на полях змагань у Трансильванії, Семиградді, Молдові, на Поділлі, вела активні перемовини з Московським царством, долала підступні дії кримського хана тощо, пропозиція султана, який доти не надавав жодної істотної підтримки Україні, вже не сприймалася як виняткова і першочергова.

Втім 24 жовтня 1655 р. Б.Хмельницький знову надсилає листа до турецького султана, згадує про місію Шагін-аги і про подальші можливі стосунки з Кримським ханством та Оттоманською Портою. «У цьому листі ми з усім військом просимо нашого великого господаря султана, якщо і милостивий султан цього бажає, нехай накаже, щоб не порушували умови,

що з нами склали, і зберігали добрі відносини і ніяк їх не порушували» [2, 185]. Можна стверджувати, з врахуванням закритості дипломатичних домовленостей, що взаємини між Україною і Туреччиною майже зійшли нанівець, якщо український гетьман просить турецького султана стримувати своїх підданих у недружніх вчинках проти союзника.

Дотичним, але безпосереднім для України був пункт московських «Березневих статей» 27 березня 1654 р., у яких, серед усього іншого, містилася заборона Гетьманському уряду підтримувати стосунки з Кримським ханством і Туреччиною. Потому Україна надовго опинилася у хвості московської політики...

Новий імпульс для розвитку українсько-турецьких відносин дала діяльність гетьмана Петра Дорошенка.

1670-ті роки для Криму та України були важкими. В Україні панує Руїна. Крим опинився заручником міждержавних угод свого сюзерена і не зміг послідовно дотримуватися започаткованих ханом Іслам-Гіреєм III та гетьманом Б. Хмельницьким союзницьких стосунків. Цю проблему мав вирішити новий союз між Україною і Великою Портою.

Ініціатором договору був гетьман П. Дорошенко (1665–1676 рр.). У часи, коли гетьмани Іван Брюховецький (1663–1668 рр.), Дем'ян Многогрішний (1669–1672 рр.), Іван Самойлович (1672–1687 рр.) та інші активно «прилаштовувалися» до служіння Москві, П. Дорошенко обрав інший шлях – проголошення незалежної України. Своім союзником для цієї справи він обрав султанську Порту, сусіда могутнього, але далекого, опертя на якого могло притлумити загарбницькі наміри північних сусідів України. Мета виправдовувала засоби, бо султан турецький обіцяв визнати єдину і велику Україну – від Перемишля до Севська.

У 1666 р. П. Дорошенко у спілці з кримськими татарами завдав поразки польському війську під Брацлавом. У наступному, 1667, році він обліг польську армію під Підгайцями; але у той же час запорожці на чолі з І. Сірком напали на Перекоп, і кримський хан, союзник П. Дорошенка, мусив повернутися назад, щоб врятувати власну країну. Хан уклав з поляками мирний договір, і гетьман на деякий час мусив відступити.

У січні 1668 р. П. Дорошенко скликав раду, на якій проголосив незалежність України і визнав над нею протекторат Порти. Потім з військом він рушив через Дніпро проти гетьмана І. Брюховецького, козаки якого приєдналися до П. Дорошенка і проголосили його гетьманом України обох берегів Дніпра. Так на короткий час усталилася соборна держава. На жаль, відразу розпочалися чвари: запорожці висунули в гетьмани Петра Суховія, який користувався підтримкою татар, в Умані з'явився ще один гетьман – Михайло Ханенко.

У цих умовах і був укладений українсько-турецький договір 1668 р., який вкотре засвідчує неминучість та взаємовигідність співпраці України і Туреччини. Договір фактично повністю визнає Україну незалежною і наголошує на союзі військовому. Захищалися права і вольності, віра, територія, державна структура України. Проте реалізувати його не вдалося.

У дев'яти статтях договору перший пункт цілковито стосувався української сторони: «Запорозьке Військо зобов'язується боротися з

ворогом Великої Порти» [1, 149–150]. Навзаєм запорожці отримуватимуть допомогу від татарських орд, матимуть гарантії щодо збереження своїх прав та вольностей, звільнення від податків, захист від пограбувань, поборів тощо.

Втім налагодженню міждержавних стосунків України з іншими країнами знову завадили внутрішні причини. І досить суперечливу роль у цій справі відіграв Іван Сірко. Видатний діяч Запорозької Січі другої половини XVII ст., І. Сірко неодноразово обирався кошовим отаманом. Проявив себе талановитим воєначальником, очолював походи Запорозького Війська на Кримське ханство. Проте, як зазначає Н. Полонська-Василенко, «як дипломат завдав багато шкоди справі визволення України і в критичні моменти нищив її успіхи» [4, 121]. Особливо це проявилось в його діях проти татар: своїм нападом на Кримське ханство він звів нанівець перемогу І. Виговського над московським військом; аналогічними діями розірвав союз кримського хана і гетьмана П. Дорошенка; сам намагався здобути гетьманську булаву і зазнав сибірського заслання.

Оттоманська Порта у важкі часи Руїни навесні 1672 р. завдала потужного удару по південно-західних українських землях: з боку Дунаю на Поділля увірвалася 300-тисячна турецька армія. Султан Мехмед IV мав намір повністю знищити Запорізьку Січ як головну перепону експансії турків на північ та схід. З цією метою в середині 1675 р. він переправляє на кораблях у Крим свою елітну гвардію – 15-тисячне військо яничарів. Узимку, на третій чи четвертий день по Різдві Христовім (як зазначає Д. Яворницький), коли, на їхню думку, козаки мали б бути п'яними, яничари пробралися на Січ і практично всі були винищені. Лише небагатьом вдалося врятуватися. Султан Мехмед IV з величезною скорботою переживав втрату своїх вірних яничар.

Саме з подіями того часу пов'язаний знаменитий обмін листами між султаном і запорожцями.

Напередодні вирішального походу «султан син Магомета, брат сонця й місяця, внук і намісник божий» Мехмед IV надіслав на Січ листа, у якому наказував запорізьким козакам здатися йому «добровільно й без ніякого опору».

На це була знаменита відповідь запорожців [6, 333].

У вересні 1676 р. московсько-козацькі війська під проводом Григорія Ромодановського та Івана Самойловича нападають на Чигирин; 19 вересня П. Дорошенко змушують відмовитися від гетьманства і вивозять до Москви. У тому ж році (17 жовтня) Туреччина і Польща укладають Журавненський мирний договір; майже вся Правобережна Україна підпадає під протекторат Польщі. «Своім» гетьманом Порти визнає Юрія Хмельницького.

Кошовий І. Сірко не завжди був послідовним, причому сам намагався стати лояльним до турецького султана. Так, у травні 1677 р. він надсилає листа до гетьмана І. Самойловича. У листі йдеться про наступ турецького війська на Україну, гетьмана Ю. Хмельницького, якого турки поставили на цю посаду, забравши із Єдичкульської фортеці. Відомо, що похід турків на Україну 1677 р. закінчився для них невдало; так само трагічно скінчилося невдовзі життя Ю. Хмельницького. А лист І. Сірка важливий ще й тим, що в ньому викладено, по суті, умови входження України до складу Порти на правах «удільного князівства». Сам І. Сірко, як це

видно з листа, схилився до думки підтримати Ю. Хмельницького. Він звертає увагу гетьмана на те, що козацьким посланцям «візир турецький Ібрагім-паша казав, що якщо ми прийемо Хмельницького (Юрія) за їхнього володаря, то від турецького війська проти нас ніякого підступу й хитрощів не буде; те він обіцяв і обнадіював нас, низове козацтво, клятвеними словами, кажучи, що як він обмане нас, то нехай шабля його на шиї його буде». І далі як підсумок: «...میمоволі мусимо скоритися Хмельницькому (Юрію)».

У 1678 р. на Україну знову посунула турецька сила. Три основних українських формування: перше під зверхністю гетьмана Лівобічної України І. Самойловича, друге під керівництвом гетьмана Правобічної України Ю. Хмельницького і третє, Запорізька Січ, очолювана кошовим отаманом І. Сірком, були роз'єднані. Розпорошені і стравлені між собою, вони не змогли протистояти навалі. Саме в таких умовах турки просунулися аж до Дніпра і захопили Чигирин – знаменне для всієї української людності місто. Чигирин обороняли ратники російського князя Г. Ромодановського та козаки гетьмана І. Самойловича. Фактично через нерішучість або й небажання першого обороняти місто була втрачена козацька столиця. А тим часом І. Сірко з низовим товариством подався на Дніпровський лиман і в гирлі ріки Корабельної розбив декілька турецьких галер і каторг, які везли провіант для діючої армії. Дізнавшись про втрату Чигирин, він пише свого листа до гетьмана І. Самойловича, гнівно і слушно картаючи його за те, що він більше турбується про московську ласку, аніж про Україну: «Твоєму разуму показался лучшим один человек, сын князя Ромодановского, нежели тысячи братья нашей, христиан православных, великороссийских и малороссийских, оставленных без должной помощи твоей на убиение бусурманам в Чигирині, Каневі и других містах» [6, 364]. У цьому листі І. Сірко не приховує свого обурення діями соратників по боротьбі з іноземними гнобителями. З величезним болем у серці він звинувачує І. Самойловича: «объясни ж теперь, пане гетмане Самойлович, что доказал ты, какою услугу Богу и отчизні сдѣлал: Дорошенка в непрестанную неволю заслал, Чигирин со всею сегобочною Украйною потерял, многому множеству крови христианской напрасно пролитося допустил и послѣ такого мнимого благополучія обіих сторон гетманом титуловаться стал?...Теперь же ты настоящий погубитель Чигирини и остатка сегобочной Украйны» [6, 364]. Так боротьба за титули, матерності і владу вкотре зробила Україну легкою здобиччю для зайшлих сусідів.

Своєрідним відлунням українсько-турецьких дипломатичних взаємин у XVII ст. стали українсько-турецькі угоди 1711–1712 рр., насамперед на рівні міждержавних зносин.

Після поразки українсько-шведської коаліції гетьмани Іван Мазепа, а потім Пилип Орлик дедалі більшу увагу приділяли Туреччині як потенційному союзнику у визвольних змаганнях. Свідченням цього є тексти українсько-турецьких угод 1711–1712 рр., маловідомі в літературі, але докладно проаналізовані І. Борщаком, О. Субтельним та особливо О. Прицаком, на висновки якого тут і спираємось.

Як відомо, війна між Москвою і Туреччиною завершилася Прутським мирним договором 12 липня 1711 р., за яким Україна відходила під Туреччину, як і Азов на Дону. Саме на цьому тлі

постала «Грамота» султана Ахмеда III (1703–1730 рр.), дана П. Орлику між 21 та 30 грудня 1711 р. За цим документом під протекторат султана переходила вся Україна («Обох Боків Дніпра») включно з Військом Запорозьким. Цю грамоту підтримав і схвалив кримський хан Девлет-Гірей II, поставивши, однак, деякі свої умови.

Але за зиму ситуація змінилася, і Україна знову стала «розмінною монетою» у стосунках імперій. 16 березня 1712 р. султан видає новий документ – «Привілей», за яким під юрисдикцію Порти (а отже, і гетьманської влади) попадала лише Правобережна Україна, виїмкуючи Київ. Але як у першому договорі, так і в другому документі відбилися інструкції Пилипа Орлика, які він надсилав своїй дипломатичній місії. А тому в обох зафіксовано багато засадничих для самостійності України положень, головнішими з яких, на думку О. Прицака, є такі:

«Тут ідеться про охорону української території (хоч у різних величинах у кожному договорі), право українців назначати (і скидати, хоч проти останнього був гетьман Орлик) гетьманів та вирішувати усі справи своєї внутрішньої політики згідно із своїми правами та вольностями, без втручання у них чужинців (турків). Українці в Османській системі не повинні підлягати ніяким податкам, цебто могли мати свою економічну політику, їх купці діставали право торгувати без спеціальних оплат, крім звичайного мита, у всіх краях Османської імперії.

У випадку війни, і якщо б османські війська були недалеко від української території, українські військові сили повинні їм допомагати в міру своїх можливостей.

В обох договорах немає також ніяких обмежень щодо закордонної політики, гетьманів та їх урядів» [5, 307–320].

«Грамота» і «Привілей» відрізняються між собою ще декількома рисами. Якщо «Грамота» є насамперед організаційним документом (тобто «хто, як і коли» має робити), то «Привілей» має ознаки суто політико-правової угоди. Ключовою засадою послання є така: «Ніхто від нашого високого цісарства не повинен вмішуватися у їхні права і вольності, і під ніяким приватним претекстом не повинні збиратися від них ніякі публічні податки. Але, залишаючись під нашою непереможною протекцією, вони зобов'язані допомагати своїм військом нашим військам у воєнних походах проти яких-небудь ворогів нашого найяснішого цісарства і співпрацювати в міру своїх можливостей».

Так для України закінчувалося XVII ст. – століття утвердження України у світі, і розпочиналося XVIII ст. – століття торжества переможців над Україною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А. П. История Крыма. – М.: Межрегиональный центр, 1997. – С. 149–150.
2. Крисаченко В. Історія Кримського ханства. – К.: Твім інтер, 2000.
3. Крисаченко В. С. Українознавство: Хрестоматія-посібник: У 2 кн. – К.: Либідь, 1997. – Кн. 2.
4. Полонська-Василенко Н. В. Історія України. – К., 1998. – Т. 2. – С. 121.
5. Прицак О. Один чи два договори Пилипа Орлика з Туреччиною на початку другого десятиліття вісімнадцятого століття // Укр. археограф. щорічник: Нова серія. – Вип. 1. Укр. археограф. зб. – К., 1992. – Т. 4. – С. 307–320.
6. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків: У 3-х томах. – Львів: Світ, 1991. – Т. 2. – С. 333.

Валентин Крысаченко

Украина – Турция: дипломатические взаимоотношения казацко-гетманских времен

Аннотация. Концентром внешней и внутренней политики в казацко-гетманские времена является решение дилеммы «субъект – объект» в международных отношениях. В статье автор выясняет, является ли Украина определенной реальностью, которую другие страны используют в собственных интересах, и может ли она быть полноценным субъектом межгосударственных отношений со своим активным и независимым в них участием.

Турция (Оттоманская Порта) в течение многих веков держала в страхе почти всю Европу. Одолев Византийскую империю и захватив Константинополь (1453 г.), она посягала на другие европейские государства, в кругу которых всегда была Украина. Тем и объясняется не только потребность, но и неизбежность взаимных отношений Украины и Турции, включая военные и дипломатические.

Анализируются межгосударственные отношения Украины с Турцией в казацко-гетманские времена, в частности двусторонние договоры, соглашения и договоренности. Делается вывод, что XVII в. стал веком утверждения Украины в мире.

Ключевые слова: Украина, Оттоманская Порта, казацко-гетманские времена, украинско-турецкие отношения, дипломатические договоры, двусторонние соглашения.

Valentyn Krysachenko

Ukraine – Turkey: Diplomatic Relations in Cossack and Hetman Times

Annotation. Solving a problem «subject-object» in international relations was a main goal of internal and external policy in Cossack and Hetman times. In the article author examined either Ukraine is exploited by other countries or it remains active and independent subject of interstate relation.

During many centuries Turkey (Ottoman Porte) kept in fear almost all the Europe. Having defeated Byzantine Empire and seized Constantinople (1453) it encroached upon other European countries and Ukraine was among them. That explains necessity of Ukrainian and Turkish mutual relations (also military and diplomatic).

Author analyzed interstate Ukrainian and Turkish relations in Cossack and Hetman times, particularly, bilateral negotiations, agreements and contracts and made conclusion that XVII century was the time of Ukraine's becoming in the world.

Key words: Ukraine, Ottoman Porte, Cossack-Hetman times, Ukrainian-Turkish relations, diplomatic agreements, bilateral contracts.